

4. Аналіз пропонованої обов'язкової накопичувальної системи. Проект розвитку фінансового сектору – FINREP. Електроний ресурс. <http://pension.kiev.ua>.

5. Захист учасників накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні (рівня II). Річард Л. Саймондс – старший спеціаліст питань ринків капіталу. Проект USAID «Розвиток ринків капіталу». Київ, Україна. 20 січня 2010; 60 с.

6. Коваль О.П. Особливості початкового етапу запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи// Фінанси України. – 2011р. - №6; с.75-83.

7. Румянцев С. Сучасні питання фондового ринку// Цінні папери України. – 2009. - №50. – с. 12 – 13.



УДК 336.221

**Тулуш Леонід**  
к.е.н., с.н.с., завідувач відділу  
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН  
м. Київ

## **ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

### **Анотація**

*Розглянуто проблеми податкового регулювання розвитку агропромислового виробництва. Розкрито вплив пільгового оподаткування, зокрема за ФСП та ПДВ на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників. Визначено стан та перспективи оподаткування аграрного сектору України.*

**Ключові слова:** *система оподаткування, ФСП, ПДВ, податкові пільги, агропромислове виробництво, податкове регулювання*

Податкове регулювання є одним з ключових інструментів забезпечення впливу держави на економічні процеси в країні. Від обґрунтованості податкової політики, раціональності формування податкового механізму, його спрямованості на стимулювання підприємницької активності та формування сприятливого інвестиційного клімату значною мірою залежать темпи економічного росту економіки в цілому та окремих її галузей.

Варто відзначити, що з одного боку, система оподаткування в Україні створює значне податкове навантаження на підприємців. З іншого, значна кількість податкових пільг зумовлює необґрунтований перерозподіл ВВП, створює неоднакові економічні умови для господарювання. Це обумовлює формування значного тіньового сектора економіки, масове ухилення від оподаткування. Тому податкова система України потребує подальшого реформування.

У розробку теоретико-прикладних засад податкового регулювання розвитку АПК помітний внесок зробили такі дослідники, як П. Гайдуцький, М. Дем'яненко [4], Д. Дема, П. Саблук [4], В. Синчак та інші. Ними розглядалося широке коло питань пошуку резервів підвищення ефективності функціонування системи фіскальних регуляторів у сфері аграрного сектору країни.

Нинішня фіскальна політика держави відносно аграрного сектору економіки не відзначається комплексністю та системністю, має низку недоліків, що не забезпечують формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання в галузі.

З початком аграрних реформ суттєвого поширення набула практика податкового стимулювання розвитку агропромислового виробництва, а податковий механізм став використовуватись лише у якості одного з інструментів державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Наявність численних пільг у сфері оподаткування, які безсистемно надаються суб'єктам господарювання вже півтора десятки років, обумовила використання оподаткування лише у якості специфічного інструмента державної фінансової підтримки. Це, в свою чергу, призвело до значних деформацій аграрної економіки, порушення оптимальної структури аграрного виробництва, погіршення соціально-економічного розвитку сільських територій.

Податковим кодексом України [3] практично збережено діючі пільгові умови оподаткування сільськогосподарської діяльності, чим фактично законсервовано наявні проблеми податкового регулювання розвитку АПВ.

Існування розгалуженої системи податкових пільг (що застосовуються при оподаткуванні доходів, справлянні ПДВ, митно-тарифному регулюванні, ресурсному оподаткуванні тощо) є наслідком діяльності потужного аграрного лобі. В Україні вже стало нормою, що представники потужних агрохолдингів перманентно займають ключові посади у державних структурах, причетних до формування податкової політики. Такі державні службовці безпосередньо зацікавлені в збереженні дії пільгових податкових режимів, які забезпечують економію значних обсягів фінансових ресурсів для пов'язаних з ними підприємницьких структур.

Так, лише пільга за рахунок можливості сплати ФСП, за розрахунками, згідно даних Державного бюджету [1] та інших джерел забезпечує сільськогосподарським підприємствам в останні роки не менше 3-3,5 млрд грн. Пільга за рахунок застосування спеціального порядку справляння ПДВ відповідно до норм ст. 209 ПКУ, забезпечує ще 10-12 млрд грн. додаткових фінансових ресурсів щорічно.

Враховуючи це, можна констатувати, що зміна структури аграрного виробництва в останні 10-15 років обумовлена саме дією спеціальних режимів оподаткування. Переваги, які отримали агро холдинги, поставили їх в привілейоване становище як перед іншими сільськогосподарськими товаровиробниками (зокрема, суб'єктами малого бізнесу), так і підприємствами інших галузей. Адже в умовах відсутності оподаткування прибутку, та відповідно, послаблення контролю за його формуванням, з'являється

можливість декларування фінансового результату в потрібних для емітента обсягах з метою підвищення власної інвестиційної привабливості.

За оцінками експертів [4], саме підприємства аграрного сектору домінують в останні роки за обсягами первинного розміщення акцій IPO) на зарубіжних фондових майданчиках (в першу чергу, ВФБ). Крім того, значна частина національних корпорацій додатково диверсифікують свою діяльність, включаючи у сферу своїх інтересів і аграрний напрям. Все це є наслідком функціонування спеціальних режимів оподаткування в аграрній галузі, а саме фактично відсутності оподаткування прибутку та залишення ПДВ у розпорядженні суб'єктів господарювання, що суттєво підвищує рентабельність аграрної діяльності (за розрахунками, на 12-15 %).

Внаслідок застосування політики податкового стимулювання, держава практично втратила важелі впливу на розвиток суб'єктів аграрного ринку в бажаному для неї напрямку. Фінансові ресурси, що лишаються у вигляді несплачених податків, витрачаються суб'єктами безконтрольно, без дотримання держаних орієнтирів у розвитку аграрного ринку.

Найбільше від проведення такої політики потерпають місцеві бюджети, які позбавлені належних джерел фінансування, що призводить до деградації сільських територій, а також фермерські господарства та невеликі сільськогосподарські підприємства, які не в змозі конкурувати з агрохолдингами.

На даний час розмір ставок основної форми оподаткування доходів сільськогосподарських підприємств – фіксованого сільськогосподарського податку, є надмірно низьким. Чинна редакція Податкового кодексу України визначає таку ставку у розмірі 0,15 відсотків від нормативної грошової оцінки землі. Такий розмір не відповідає рівням доходів платників податку. Рівень оподаткування таких платників є набагато нижчим у порівнянні з тими, що перебувають на загальній системі оподаткування.

Це, у сукупності з тим, що сплата зазначеного податку звільняє власників земельних ділянок від сплати земельного податку, призвело до того, що обсяг податкових надходжень до бюджетів місцевого самоврядування від сільськогосподарських товаровиробників, є вкрай низьким. В результаті спостерігається занепад села, катастрофічно падає зайнятість в сільській місцевості, інфраструктура в більшості своїй знаходиться у неналежному стані.

Ключовою проблемою функціонування механізму прямого оподаткування сільськогосподарських товаровиробників є низька фіскальна ефективність фіксованого сільськогосподарського податку.

Надходження ФСП в динаміці суттєво знижуються: зі 128,8 млн грн. у 2007 р. до 121,9 млн грн. у 2011 р., (на 6,9 млн грн. або на 5,4 %). Серед причин зниження надходжень – зменшення бази оподаткування внаслідок виведення частини земель зі складу сільгоспугідь та перехід платників ФСП на інші режими оподаткування (зокрема, на сплату єдиного податку фермерами) [1].

ФСП в останні роки забезпечує надходжень у межах 120-130 млн грн. на рік і це при тому, що база оподаткування перевищує 20 млн га, а прибутки сільськогосподарських підприємств у 2010-2011 рр. перевищують 15 млрд грн

Водночас, варто відмітити, що частка сільгоспугідь, що оподатковуються

ФСП, у загальній площі таких земель, що перебувають у володінні сільгосп підприємств, на протязі останніх років не опускається нижче 99,8 %.

Низьке фіскальне значення ФСП у доходах місцевих бюджетів давно викликає нарікання у представників органів управління територіальних громад, зокрема, сільських територій.

Відповідно до норм статті 69 Бюджетного кодексу України [3], ФСП зараховується до доходної частини бюджетів місцевого самоврядування та відноситься до доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Нині частка ФСП у загальних податкових надходженнях до місцевих бюджетів становить менше 0,15 %. Якщо при цьому врахувати, що податкові надходження місцевих бюджетів не перевищують 80 % доходної їх частини, можна констатувати, що фіскальне значення ФСП у доходній частині бюджетів є мізерним – даний податок внаслідок застосування низької ставок абсолютно «не робить погоди» при формуванні ресурсної бази місцевих бюджетів (за ставки в середньому 6 грн/га він априорі не може суттєво впливати на доходи місцевих бюджетів).

Отже, позитивними моментами нинішньої податкової політики є:

- збереження дії спеціальних податкових режимів, що забезпечують підвищення рівня фінансово забезпечення сільськогосподарських підприємств (у 2012 р., за розрахунками, обсяги підтримки сягнуть рівня 12,5-13,0 млрд грн., тобто майже втричі перевищать обсяги прямого бюджетного фінансування розвитку сільського господарства;

- зміна механізму виплати дотацій на молоко і м'ясо стимулює переробні підприємства до їх зростання, що позитивно позначиться на фінансовому стані сільськогосподарських товаровиробників.

До негативних аспектів функціонування нинішньої практики оподаткування слід віднести:

- існування непродуктивних податкових пільг для окремих категорій товаровиробників;

- нерівномірність податкового середовища функціонування сільськогосподарських товаровиробників.

Таким чином, подальший розвиток податкової політики щодо сфери агропромислового виробництва має забезпечувати оптимальне виконання фіскальних (забезпечення належної ресурсної бази бюджетів місцевого самоврядування сільських територій) та регулюючих (вирівнювання умов господарювання для різних категорій товаровиробників) завдань, що стоять перед системою оподаткування в аграрному секторі економіки.

Запровадження означеного підходу до формування податкових механізмів у галузі сільського господарства дасть можливість реалізувати податковий потенціал товаровиробників галузі сільського господарства та забезпечити регулюючий вплив оподаткування на економічні процеси.

#### **Список використаних джерел**

1. Держаний бюджет України (на відповідні роки) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18> (дата звернення:

14.03.2014). — Назва з екрана.

2. Лупенко Ю.О., Тулуш Л.Д. Стратегічні напрями податкового регулювання розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. - К.: ННЦ ІАЕ, 2013. - 38 с.

3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/nk/> (дата звернення: 14.03.2014). — Назва з екрана.

4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка/ Наукове видання К.: ННЦ ІАЕ, 2012. - 112 с.

